

külpolitikáját is. Az országot lefoglalta saját bajainak kezelése, a külpolitikában pedig egyre inkább veszített súlyából, bár a jószomszédi viszony Ausztriával és Olaszországgal egészen Jugoszlávia 1991-es erőszakos felbomlásáig megmaradt. Összességében elmondható, hogy a 20. század második felében Jugoszlávia nyugati szomszédaihoz fűződő viszonyát mindig a belpolitikai helyzet határozta meg. Amikor a rezsimnek pozitív eredményekre volt szüksége a nemzetközi szintén, Jugoszlávia igyekezett ügyesen a maga hasznára fordítani a határok, a kisebbségek és a gazdasági kapcsolatok kérdését.

Pethő-Szirmai Judit

Zsidók és a jozefinizmus oktatási reformjai.

A prágai egyetem zsidó hallgatói a 18. század 80-as éveitől 1882-ig, az egyetem szétválásáig.

Ebelová, Ivana: Židé a jozefínské školské reformy. Židovští studenti na pražské univerzitě od osmdesátých let 18. století do rozdělení univerzity v roce 1882. = Český časopis historický. 112. r. 2014. 4. no. 655-680 p.

A zsidó oktatásügy Mária Terézia és II. József uralkodásáig az állam hatáskörén kívül állt. A zsidó közösségekben az alapvetően vallási jellegű oktatásra hagyományosan nagy hangsúlyt fektettek. Az oktatásügyben a 18. század második felében történtek nagy változások, mégpedig a Monarchia centralizációs politikájának következtében. A fő cél: egységes, államilag szervezett alapfokú iskolarendszer létrehozása a Monarchia területén. 1774. december 6-án kiadták az Allgemeine Schulordnung iskolai rendtartást, amelynek 24 paragrafusa képezte az új egységes állami oktatási rendszer tengelyét. A rendtartás mindkét nem számára 6 éves kortól 12 éves korig kötelező iskolalátogatást írt elő.

Bár a rendtartás kötelező iskolalátogatást írt elő, a zsidó gyerekek kivételt képeztek. Az állam első kísérlete, amely a zsidó gyermekek állami, német tanítási nyelvű iskolarendszerbe való betagozolására irányult, 1776-ban történt. Ez a kísérlet az ortodox körök ellenállása miatt

meghiúsult. Az elutasító magatartás háttérben az új iskolarendszerrel szemben táplált bizalmatlanság állt és az attól való félelem, hogy a zsidó ifjúság az állami iskolarendszerben eltávolodik a zsidóságtól és háttérbe szorul a talmud tanulmányozása.

A fordulat II. József reformjai következtében állt be: az 1781. október 13-án aláírt türelmi rendelet és az október 19-én kiadott udvari dekrétum alapján meghatározták a zsidó gyermekek iskolakötelezettségére vonatkozó szabályokat és elveket is. A cél a zsidó lakosság maximális integrációja és aktív bekapcsolása a Monarchia gazdasági fellendülésébe.

Az 1783. december 15-én kiadott udvari dekrétum engedélyezte a zsidók számára a magasabb szintű oktatási intézményekben (beleértve az egyetemeket is) való tanulás lehetőségét. A dekrétum olyan instrukciókat is tartalmazott, amelyek betartásával elkerülhetővé váltak az esetleges konfliktusok. A zsidók számára már 1782-től lehetőség nyílt a jog és az orvostudomány tanulására, kivételt a teológiai fakultás képezett. Az ösztöndíj rendszer alapjául a módosabb hallgatóktól beszédett összeg szolgált, amelyet a rászoruló hallgatók szociális helyzete és jó tanulmányi előmenetele alapján osztottak szét.

Bár a zsidók előtt megnyíltak a hazai felsőoktatási intézmények, a külföldi egyetemekre történő vándorlásukat szigorúan korlátozták. A korlátozó rendeleteket kijátszva kereskedelmi tevékenység folytatása címén számos fiatal zsidó tanult külföldi egyetemeken, amelynek következtében 1778-ban teljesen betiltották a külföldön történő tanulmányok végzését. Mivel a 18. század végéig katolikus egyetemeken nem tanulhattak zsidó diákok, ezért a Monarchián túli (itáliai, németalföldi, belgiumi) egyetemeket látogatták. A prágai egyetem a 18. század elején nyitotta meg kapuit a zsidó jelentkezők előtt, akik elsősorban az orvosi és a jogi karra jelentkeztek. Pontos hallgatói regisztrációt csak 1784-től vezettek a professzorok. 1786-tól a zsidó hallgatókat is kötelezően nyilvántartásba kellett venni. A 19. század közepéig nem jelölték a hallgatók vallási hovatartozását, ezért arra csupán a nevek alapján lehet következtetni. A katalógusok ennek ellenére alapvető és fontos forrása a hallgatók megfigyelésének (mozgásuknak a Monarchián belül, szociális háttérüknek, tanulmányi előmenetelüknek stb.). A források sajnos hiányosak, ugyanis a nácik 40, a kutatás szempontjából igen fontos kézira-

tot tüntettek el a második világháború idején. A prágai egyetem 1654-től 1918-ig a Károly-Ferdinánd nevet viselte. 1882-ben az egyetemet cseh és német részre osztották, ami tükröződött a hallgatók összetételében is.

Az egyetem legrégebbi katalógusai 1752-ből, ill. 1754-ből származnak. A katalógusokat az ún. intézményi tanulmányi igazgatók, ritkábban az egyes karok professzorai vezették. A katalógusokat évfolyamonként tartották nyilván, amelyek a hallgatók alapvető személyes adatait (név, családnév, esetenként nemzetiség, születési hely, tanulmányi előmenetel szemeszterenként) tartalmazták. 1848 után törvény, 1850 után pedig az iskolai rendtartás is pontosította a katalógus-vezetés módját, így módon több információt tartalmaztak az egyes diákokról (életkor, vallási hovatartozás, lakóhely, születési hely, az apa neve, hivatása, lakhelye, ösztöndíja, látogatott előadásai...), mindez német nyelven, szemeszterek szerint történt. A kutatást nehezíti, hogy a katalógusokból nem lehet kiszámolni, hány hallgató végezte el sikeresen az egyetemet. Az 1850 előtti időszak hiányzó adataira közvetett forrásokból nyert információk utalhatnak (pl. a zsidó lakosságra vonatkozó 1723 és 1811 közötti népszámlálási adatok).

A zsidó lakosság körében nagyra becsülték az orvosok szakértelmét. 1781 előtt a zsidó származású diákok itáliai és német egyetemeken tanulták ki az orvostudományt. A prágai egyetem orvosi karának első zsidó származású anszolvence Beer Joss volt, aki 1784-ben iratkozott be és 1788-ban végezte el az egyetemet. Az orvostudomány mellett a jog képezte az érdeklődés tárgyát. A prágai egyetem elsőként végzett zsidó származású jogásza Raphael Joel volt, akinek doktorrá avatása 1790-ben óriási társadalmi ellenállásba ütközött és csupán egy hónap késéssel, a kormányzáság közvetlen beavatkozása révén valósulhatott meg.

Kimerítő információkat nyújt a karok hallgatóinak összetételéről az 1850-1851-es tanévben kezdődő ötéves intervallumról vezetett katalógus: pl. a bölcsészettudományi karon az őszi félévben 66 hallgatóból 7 zsidó származású (10,61 %), az orvostudományi karon 319 / 46 (14, 42 %), a jogi karon 766 / 25 (3, 26%) tanult. A katalógusok adatai egyértelműen bizonyítják, hogy a zsidó lakosság érdeklődési körében a jogi és az orvosi kar állt, amelyeken a zsidó hallgatók száma folyamatosan emelkedett. 1848-1849 után megkezdődött a zsidó lakosság egyenjo-

gúsítása. A német nyelv mellett cseh nyelven is folytatható az oktatás, továbbá zsidó származású professzorok is taníthattak az egyetemeken és már nem csupán héber nyelvet.

Figyelemre méltó a zsidó hallgatók szociális státusza is. Míg a keresztény diákok a katalógusok szerint a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből kerültek ki, addig a zsidó származású diákok nagy része a kereskedők fiából állt össze, a legkisebb számban pedig a rabbik és a tanítók gyermekei képviseltették magukat.

A prágai egyetem zsidó hallgatóinak nagy többsége Csehország területéről és főként Prágából származott, ezt követte Morvaország, Magyarország (főleg a mai Szlovákia területéről), ritkábban Bécs, ill. Németország.

A kutatást nehezítette az anyakönyvek, katalógusok és más források hiányos volta, de a kutatási témával kapcsolatban számos újabb vizsgálati módszer is felmerült, pl. a tanulmányozott helyzetnek más, külföldi egyetemekkel való egzakt módon megvalósuló összehasonlítása is.

Császári Éva

Dobrudzsai németek (1840 – 1940) – történeti képen és irodalmi metszetben

Sallanz, Josef: 100 Jahre zwischen Donau und Schwarzem Meer; Andrea Schmidt-Rössler: Die evangelischen Gemeinden in der Dobruzscha; Susanne Clauß: Zum Gedächtnis einer „vergessenen deutschen Minderheit“; Thomas Schares: Eine Reise in die Dobruzscha mit dem Roman „Der Büffelbrunnen“ von Adolf Meschendörfer. = Spiegelungen. 9. Jg. 2014. 1. No. 19-80. p.

A sokáig alig is számon tartott dobрудzsai német szóróvány-kolónia az erősebb létszámú Krimi-félsziget környéki és besszarábiai németek kirajzásából jött létre. Ezek sem sokkal korábbi keletű etnikai szigetek: az oszmán hatalomtól elhódított régiókba a cárok a 19. század első éveiben, illetve az 1810-es évektől fogadtak földművelő német telepeseket, akik két-három nemzedék alatti vagy későbbi szaporulatának feleslege